

Фота: Беларускай Рада культуры

Слуцкія паясы

Слуцкія паясы – папулярныя ў 2-й палове XVIII стагоддзя шаўковыя, з металічнымі (срэбра, золата) ніткамі, тканыя паясы.

Гэта элемент традыцыйнага шляхецкага строю, што склаўся пад уплывам сарматызму – ідэалогіі арыенталізму, паноўнай у грамадстве Рэчы Паспалітай з канца XVI да XIX стагоддзя. Паясы пачаткова зваліся персідскімі, а майстэрні для іх вытворчасці –

персіярнямі. Вырабляліся ў персіярні – мануфактуры для іх вытворчасці ў Слуцку. Вызначаліся мастацкаю вартасцю, арыентальнаю стылістыкай і высокаю тэхнічнай якасцю.

Вырабленныя ў Слуцку паясы для шляхты моцна паўплывалі на стылістыку вытворчасці такіх паясоў у іншых гарадах Рэчы Паспалітай і нават Еўропы. Гэта дало падставу ўжываць тэрмін “слуккія паясы” для агульнай намінальнай назвы паясоў такога тыпу, не зважаючы на месца іх вытворчасці.

Юзаф Патоцкі стварыў у сваіх уладаннях шэраг прадпрыемстваў для вырабу паясоў саматужнага тыпу – у Станіславе, Бродах, Бучачы ды іншых мясцовасцях, з якіх найбольшую вядомасць набыла персіярня ў Станіславе (цяпер Івана-Франкоўск, Украіна), што неўзабаве сталася цэнтрам вытворчасці шаўковых паясоў. Там у 1740-х гадах пасяліўся армянін Місяровіч, які запачаткаваў вытворчасць персідскіх паясоў ва ўсходнім кшталце. У Станіславе разгарнулася дзейнасць і Яна Маджарскага, майстра родам са Стамбулу. Адначасна была заснаваная персіярня ў Слуцку ў 1730–1740-я гады на базе трох прадпрыемстваў – фабрыкі залотных галуноў, паясоў і тканінаў, што былі перанесеныя з Нясвіжу ў Слуцк.

У 1757 годзе на даручэнне нясвіжскага ардыната Міхала Казіміра Радзівіла – заснавальніка слуккай персіярні – мясцовыя майстры Іосіф Барсук, Тамаш Хаецкі і Ян Гадоўскі рушаць вучыцца ў Станіслаў. Росквіту вытворчасць гэтых паясоў у Беларусі дасягнула праз 20 гадоў, калі на запрашэнне Міхала

Казіміра Радзівіла яе ў 1757 годзе ўзначаліў Ян Маджарскі, які да таго працаваў ва Украіне. У Беларусь Ян Маджарскі прыехаў з некалькімі іншымі майстрамі. У канцы XVIII і ў пачатку XIX стагоддзя слуцкую мануфактуру арандаваў сын Яна Маджарскага – Лявон. Пры ім працавалі 60 ткачоў, большасць з якіх была мясцовага паходжання. Такім чынам на другім этапе сваёй гісторыі слуцкія паясы вырабляліся ўжо беларускімі майстрамі.

Акрамя паясоў, ствараліся габелены, дываны, тканіны для царкоўнай службы. Згодна з кантрактам, Маджарскі павінен быў вучыць “рабоце персідскай” іншых беларускіх рамеснікаў.

У перыяд 1760–1778 гадоў завяршылася фармаванне тыпу слуцкага пояса. У выніку шырыня паменшылася да 20–40 см, даўжыня змянілася да 260–450 см. Слукі пояс набыў поўную кампазіцыйную заершанасць пры пераемніку Яна Маджарскага, ягоным сыне Лявоне Маджарскім, які быў арандатарам слуцкай мануфактуры ў 1778–1807 гадах. Менавіта ў гэты перыяд матывы мясцовай, беларускай флары цалкам выцясняюць персідскую арнаментыку. Такім чынам слуцкія паясы сталіся адлюстраваннем тутэйшае, беларускае семантыкі раслінаў.

Але ў звязку з паніжэннем попыту на слуцкія паясы, выкліканага забаронаю расейскіх уладаў насіць традыцыйныя строі, Лявон Маджарскі ў 1807 годзе спыніў арэнду мануфактуры. У гэтым жа годзе Радзівілы прызначылі кіраўніком беларуса, былога пісара, а раней ткача Тамаша Барсука. Былая персіярыя скараціла выраб паясоў і пашырыла выпуск парчовых узорыстых і залотных тканінаў, галоўным чынам на патрэбы царквы. Надзвычай прыгожы, сімвалічны і дарагі прадмет мужчынскага гардэробу ў XVIII стагоддзі стаўся ўнікальнаю часткаю царкоўнай традыцыі Беларусі. З фрагментаў дарагіх паясоў выраблялася літургічнае адзенне, прыналежнасці культу, аклады для абразоў і дэкарацыі для алтароў. У шмат якіх святынях Беларусі да сёння зберагаецца шмат такіх рэлігійных артэфактаў. Такім чынам, слуцкія паясы – гістарычна-культурная каштоўнасць Беларусі, што ўжывалася колісь вельмі шырока, цягам некалькіх пакаленняў, у тым ліку і ў царкоўнай традыцыі.

У 1835 годзе слуцкую персіярыю арандавалі мясцовыя ткачы Юзаф і Піліп Дубіцкія, нашчадкі славутага роду беларускіх гравёраў шкла. У 1848-м мануфактура спыніла сваю дзейнасць.

Слукі паясы, як правіла, мелі наступныя пазнакі: “Sluck”, “Sluciae”, “IAANES MADZARSKI”, “JOANES MADZARSKI”, “Sluciae fecit”, “Mefecit Sluciae”, “Mefecit Slutiae” (“Мяне зрабіў Слуцк”). Пасля далучэння тэрыторыі Беларусі да Расіі ў канцы XVIII стагоддзя былі распрацаваныя пазнакі, што ткаліся і

лацінскім шрыфтам, і кірыліцаю: “Wogradae” – “Sluciae”; у верхнім радку – “ЛЕО МА”, у ніжнім – “ЖАРСКИ”, а з другога боку ў верхнім радку – “ВЪГРАЂ”, у ніжнім – “СЛУЦКЪ”, або “В ГРАДЪ СЛУЦКЪ” ці “ВЪГРАДЪ СЛУЦКЪ”.

Попыт на слуцкія паясы быў такі вялікі, што выклікаў з’яўленне персіянняў у розных частках краіны. На тэрыторыі Беларусі найбольш вядомымі былі персіяні ў Нясвіжы, Жмігурдах, Карэлічах, Гарадніцы і Ласосне (каля Гродна).

На тэрыторыі Польшчы атрымалі вядомасць персіяні ў Кабылках, Ліпкаве, Кракаве, Гданьску (у прадмесці Шыдлоўцы). Гэтыя прадпрыемствы былі пад моцным уплывам слуцкай фабрыкі, і звычайна паясы гэтых персіянняў ішлі пад назваю слуцкіх паясоў. Яны выкарыстоўвалі ўжо гатовыя ўзоры, усходнія і слуцкія, часам змяняючы іх. У некаторых выпадках падобныя персіяні паслужылі асноваю для ўзнікнення значных прадпрыемстваў шаўковых паясоў з індывідуальнымі асаблівасцямі распрацоўвання арнаменту. Такія прадпрыемствы распрацавалі разнавіднасць слуцкага пояса, якую можна назваць польскім тыпам.

Вытворчасцю слуцкіх паясоў заняліся і прадпрыемствы Францыі, з якіх найбольш вядомаю была фабрыка ў Ліёне, што належала П’еру Тусэну Дэшазэль.

За час дзейнасці прадпрыемства ў Слуцку былі распрацаваныя самабытныя варыянты дэкору кунтушовых паясоў. Сярод слуцкіх паясоў і іх фрагментаў, што зберагліся ў музейных зборах і прыватных калекцыях розных краінаў, асабліваю цікавасць для вывучэння ўяўляюць тыя, што злучаюць адметныя, уласна слуцкія дэкаратыўныя рашэнні і канцоў, і сярэдніка, бо менавіта яны найбольш яскрава сведчаць пра ўласцівасць слуцкім паясам самабытнай мастацкай мовы.

Сёння старадаўнія слуцкія паясы – рарытэт: у Беларусі захоўваюцца адзінкавыя асобнікі і фрагменты, а большая частка твораў нацыянальнага дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва застаецца ў музейных і прыватных калекцыях свету. Слуцкім паясам прысвечаныя шматлікія навуковыя артыкулы і манаграфіі, што асвятляюць розныя аспекты гісторыі іх вытворчасці ды мастацкіх асаблівасцяў.

Сучасныя майстры ў Слуцку і цяпер робяць рэплікі са старасвецкіх узораў. На прадпрыемстве “Слуцкія паясы” працуе Музей гісторыі слуцкіх паясоў, дзе можна бачыць, як сучасныя ткачы дэманструюць традыцыйны працэс вытворчасці. Славутыя слуцкія паясы – адзін з нацыянальных сімвалаў

Беларусі, цудоўны ўзор дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, які стаўся не толькі гістарычна-культурнаю каштоўнасцю, але і вобразам у беларускай літаратуры ды мастацтве.

Слуцкія паясы як патрыятычны сімвал увайшлі ў класіку беларускае літаратуры. У тым ліку дзякуючы анталагічнаму вершу Максіма Багдановіча “Слуцкія ткачыхі”, перакладзены на розныя мовы, пакладзены на музыку і стаўся песняю, паэтычнаму зборніку Анатоля Астрэйкі “Слуцкі пояс”, апавяданню Міколы Чарняўскага “Слуцкія паясы” і дзясяткам іншых твораў беларускае літаратуры, у якіх слуцкія паясы выступаюць у вобразе эстэтычнага эталону і народнага таленту...

Слуцкім паясам, іх вырабу, прысвечаныя творы мастацтва Беларусі. Свае карціны слуцкім паясам прысвяцілі знаныя беларускія мастакі Ісак Давідовіч, Міхаіл Блішч, Мікалай Апіёк ды шмат хто яшчэ. Гэты матыў сустракаецца ў шмат якіх творах сучаснай графікі. У Слуцку ўсталявалі помнік майстрам, вытворцам слуцкіх паясоў скульптара Сяргея Гумілеўскага. Выявы слуцкіх паясоў цяпер ёсць і на паштовых марках, і на манетах Беларусі. Гэтак слуцкія паясы сталіся істотнаю часткаю беларускай нацыянальнай ідэнтычнасці.